

Մ Տ Ե Ր Ի Մ Ժ Ո Ղ Ո Վ Ր Գ Ե Ա Ն

Ս Է Ր

Հարաւթը երկու անգամ
կը հրատարակուի :
Ստորագրութեան տեղն է
Իմամ Լալի Խան վարի
յարկը թիւ 13 :

Տարեկան դինն է կան
թիւ դուշ 100 :
Դուրսերէն բաժանորդ է
զոյները փոստային ծախ
քը վճարելու են :

8 ՅՈՒՆՎԱՐ

Գ . ՏՄՐԻ 1863

Թիւ 2

Լ Ր Գ

Հանդիսիս Ա. թիւը եթէ անուշադ-
րութեամբ ցրուիչը ոմանց տուած է, կը
խնդրենք որ անյապաղ մեզի վերադար-
ձուի, որովհետեւ պաշտօնական կողմանէ
հրաման չընդունուած հրատարակելու
սովորութիւն չունինք, այս պատճառաւ
ալ է որ քանի մը օրէ 'ի վեր թերթերնիս
չեղեր . Ա. թուոյն տեղը դարձեալ ու-
րիշ նոր մէկ թիւ մը պիտի տանք :

Ե Մ Ե Մ Ա Ր Գ Ե Ն

ՄԱՅՐԵՐՈՒ ԴԱՍԻԱՐԱՆԻԹԻՒՆԸ

ԳԼ . Զ .

ԿԱՆԱՅՐ ՄԵՐ ԸՆԿԵՐՆԵՐՆ ԸԼԼԱԼՈՎ
ՄԵՐ ԽՈՒԺ ԲԱՐԲԸ ԱՄՈՒԲԵՅԻՆ

Կիիէ մը իմաստութեան անգէս ըլլալ-
նէ, որպէս զի եր Բարդ-ցը մէջ ղգծն ըլլայ .
եւ եր խորհրդերէրը մարմանոր էրաց մէջ ըն-
կղծած ըլլալ-նէն, որպէս զի հրեշտակաց
մարդ-ութեանը նմանող ըլլայ : Տը կըրնայլ :

Ժողովարդի մը քաղաքական եւ բա-
րոյական կացութիւնը գիտնալ եթէ կ'ու-
զեւ, հարցուր թէ կանայք հոն ի՞նչ դերը
բռնած են : Ամուսնական սիրոյն քաղց-

րութեանն ու կանանոցի մը անասնու-
թեան մէջ այնչափ խտրոց կայ, որչափ
քաղաքակրթութեան ու բարբարոսու-
թեան մէջ : Լուի չորեքտասաներորդին
ընկերութիւնը Լուի հնգետասաներոր-
դին ընկերութեանէն այնչափ հեռու է, որ-
չափ օրիորդ վալիէր՝ Պարիի տիկնոջէն
հեռու է : Արդարեւ Լուի չորեքտասան-
ներորդին բարոյական ժամանակէն վե-
րագոյն օրինակ կրնան բերուիլ, բայց
ասկէ ի՞նչ արդասիք կրնանք հանել : Ան
ժամանակներուն մենք չենք կրնար հաս-
նիլ . Սպարտիոյ մէջ կանայք դիւցազներ
կը շինէին, քանզի հոն կանայք քաղաքացի
էին . Հռոմ ամուսնութեան սրբութեա-
նը մեհեան կանգնուած էր, եւ կնկան
մը վրայ բռնաբարուած զգաստութիւնը
այնպէս նորանշան դէպք մը եղաւ որ
պետութիւնը կերպարանաւորու ըրաւ :

Կանանց ազդեցութիւնը բովանդակ
կենաց վրայ է : Տարիածու, ամուսին կիին,
մայր, առնք երեք մոգական բառեր են
որոնք մարդուս բոլոր երջանկու թիւննե-
րը կը բովանդակեն : Գեղեցկութիւնը,
հապտանքը, սէրը եւ բանը կը տիրեն,
միշտ կը տիրեն : Կրիկ մարդը կըն-
կանը հեա կը խորհրդակցի, մարը կը
հնազանդի . եւ մայրը մեռնէլէն եր-
կար ժամանակ ետքն ալ տակաւին
կը հնազանդի, եւ անկէ առած դա-

դափարները շատ անգամ իր կերքերէն աւելի զօրաւոր սկզբունքներ կ'ըլլան :

Բանի մը օր առաջ Մօն—Բարնաս (Պառնաս լեռ) կոչուած գերեզմաննօցին այցելալ թիւնքներով սա արդարեւ սրտառու չ տապանադիրը տեսայ . « Եւ զաղութեամբ հանգիր : մայր իմ , որդիդ քեզի միշտ պիտի հնազանդի » : Աս պարզ տղին մէջ որչափ խանդաղաւ տանք , որչափ սէր կայ . արդարեւ պատուական է ան սքանչելի կնկան յիշատակը . քանզի ասանկ խօսք մը կարող եղած է ազդել :

Երողութեան ոգին , բարքը , մտահաճութիւնը , առաքինութիւնը մէկ խօսքով մարդկային ազգին քաղաքակրթութիւնը , մարց գրկերուն վրայ կը հանգչին :

Մարդիկ կ'ընդունին թէ կարողութիւն կայ . բայց չեն ուզեր ընդունիլ թէ կարողութիւնը մինակ ընտանեաց մէջ կը յաջողէ , որպէս թէ ազգ մը ընտանիքներու բովանդակութիւնը չէ : Չէ՞ք տեսներ թէ ինչպէս էրիկ մարդը կնիկ մարդոց առանին ունեցած խորհուրդները , հասարակաց հրապարակները կտանի : Ինչ որ կնիկ մարդը էրիկ մարդուն մտքին խանդաղատանօքը կ'ազդէ , կամ հլու թեամբը սպրդել կու տայ , էրիկ մարդը հոն հրապարակաւ եւ ուժգին գործադրել կուտայ : Դուք կ'ուզէք որ կնիկ մարդը տան նիւթական կառավարութեանը մինակ գրադի , մինակ աս պաշտօնին համար զինք կը կրթէ , չէք խորհիր թէ աշխարհս վարող մարդութիւններն ու կանխակալ կարծիքները իւրաքանչիւր քաղաքացւոյ տունէն դուրս կ'ելլեն :

(Շարունակելի) :

ՆԲԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ «ԼԱՏԻՍԼԱՍ»

Ներկայ եզանակիս Թատերականներ կայացմանց մասին յիշատակութեան արժանի դէպքերէն մէկն է Պ . Բիզանի ճարտարին շարադրած և Ն . Վ . Ալաիւլ Ազիլ խանին ընծայած « Լատիսլաս » աւան երեք արարած թուրքական լատիսլաս :

Երբեք—Լեւի (Երբեք) , որ մօտերս քանի մը անգամ Նաուսի (Թատրոնին) մէջ հանդիսացուելով այս հինգշաբթի գիշեր նորէն կրկնուեցաւ բազմաթիւ լատիսլասեան և արքունի պաշտօնէից առջև , և իւրաքանչիւր անգամուն ունկնդրաց համակրութեան և ծափահարութեանց արժանի եղաւ :

Ներգահան ճարտարը մեր քաղաքակիցն է և արդէն ծանօթ է հասարակութեան իբրեւ հեղինակ զանազան երգերու և պարի եղանակներու , և երբեմն արքունի երաժշտութեան Տեսուչ :

Կը զրոյցուի թէ « Լատիսլաս » շատ տարիներու աշխատութեանց արդիւնք է , և սակայն ճարտարին այս առաջին նուագական Թատերգութեան ալ յայտնի կերևայ որ բնական երաժշտական հանճարոյն հետ միատեղ յարատեւութեան ձիրքն ալ ունի եղեր , որով կարողացեր է ներդաշնակութեան դաղտնեաց խելամուտ ըլլալ , և բացատրելու կրից համեմատ պատշաճ գեղեցիկ նոր եղանակներ հնարել , այնպիսի ատենուան մը մէջ որ կարծես թէ տարուէ տարի հրատարակուած անթիւ նուագական Թատերգութիւնք ներդաշնակութեան աղբիւր յետին կաթիլներն անգամ քաղած և սպառեցուցած են : — Բայց քանի որ յոյսը մաշկկային էութեան անհրաժեշտ պայմաններէն մէկն է , նուիրական ճարտարներուն ջանից փոխարէն՝ բնութիւնն իր անզրաւելի գեղեցկութեանց սպասուց մէջ քողարկեալ մաս մի պահած է :

Պ . Բիզանիին ընդհանուր հանճարոյ բերմունքը տիրական և վսեմ է , և ներդաշնակութեանց անհուն զանազանութեանց մէջ անոյշ պարզութիւն մը գիտէ պահել , բայց զուարթութեան ժպիտը չի մերժեր , որով աշխոյժ եղանակներ ալ Լատիսլասոյին մէջ չեն պակսիր , զօրականաց պարերը պատրազմական ոգին կը շնչեն :

Յառաջաբանին եղանակաց գիւտը և հիստուածքը բոլորովին նոր և ճոխ է բա-

ցաւորութեամբ, և արհեստին մատակարարած զանազան գոյնէրոջն և խաղերու յարմարութեամբ այնպիսի ճարտար կերպով մը գրուած է, որ այս յառաջաբանը միայն կը բաւէր Լատիսլաւոյին հեղինակը ներդաշնակութեան զաղտնեաց խելամուտ ճարտարներուն կարգը անցնելու, և վերջերը յառաջաբանին զխաւոր եղանակը ուշիմանդրադարձութեամբ մը երրորդ արարուածոյն մէջ յիշելով, բոլոր գրուածոյն մէջ հեղինակը կարծես թէ փիլիսոփայական կոպ մը կհաստատէ. Այն կապը որ անդգալի թերով մը մարդուս կեանքը իւր շիրմին հետ կը միացնէ:

Այնչափին է պատերազմական կիրքով չի զգացուիլ առաջին արարուածոյն պարէն վերջը Լատիսլաւոյին առանձինն երգը լսելով:

Այս առաջին արարուածը ըստ մեզ ամենէն գերագոյնն է, որովհետեւ զանազան կրից փոփոխակի երգեր իրարու կը յաջորդեն, և ամենքն ալ իրենց սեպհական գոյնն և ճարտարութիւնը ունին:

Հրաշալի է նոյն արարուածոյն եռաձայն երգը, որ սրբազան ազգեցութիւն մը կ'ընէ ունկնդրաց վրայ, իբրեւ եկեղեցեաց մէջ երգեհոնի միաւորութեամբ խոր հրդաւոր երգ մը, որուն կը յաջորդէ վերջնական քառաձայն մը որուն մէջ փոխադարձ սիրոյ գոհութիւնը, մերժուած սիրոյ նախանձը, հօր մը վրէժխնդիր ատելութիւնը և զօրականաց ուրախութիւնը միատեղ կը պարզուին:

Բ. արարուածոյն Ա. տեսարանը որ ապստամբաց գաղտնի ժողով մը կը ներկայացնէ, շատ նորութիւն ունի և ազդու է: Սքանչելի է սոյն արարուածոյն մէջ զրթեալ սիրուհւոյ աղօթքը:

Միւս երկու արարուածները թէպէտ քերթուածին հիստուածքին նայելու որ ըլլանք աւելի միօրինակ տեսարաններէ բաղկացած են, բայց սակայն այն միակերպութեան մէջ երաժիշտը ոչ երբէք մտադրութիւնդ կձանձրացնէ, այլ բանաստեղծին պակասութիւնները նորանոր

ներդաշնակութեամբ կը մատուցանէ:

Պարզ երգի մասը թերեւ յարատեղանակի մը յօժարելի ամբողջութիւնը երբեմն չունի, բայց նուագարանաց ճարտար միաւորութիւնը հարուստ գեղեցկութիւն մը կուտայ. նոյն երգերուն և ընդհանուր հիստուածքին մէջ Մերգաղանթի ոճը կերեպ, բայց ոչ հետեւութիւնն:

Այնիւ երգահան ճարտարին այս առաջին գրութիւնը փառօք իւր անունը այս դժուար ասպարէզին մէջ պսակելով յուսալի է որ ասկէ վերջը վստահ իւր փորձառութեանը վրայ աւելի համարձակ քայլերով երեակայութեան և ներդաշնակութեան աշխարհներուն այցելու ելլայ, նոր եղանակներ և նոր զմայլման գանձեր պարզելու իւր ունկնդրաց:

Երաժշտութիւնը, քոյր բանաստեղծութեան թէ բարեկիրթ և թէ անկիրթ ազգաց մէջ միշտ իրենց քաղաքական կամ տնային պատահարաց մէջ ունեցած կրից յատկացուցիչ և անվրէպ թարգմանն է եղած: Բանաստեղծութեան հետ միատեղ սրբազան տաճարաց մէջէն վերանալով ժողովրդոց սիրտը Ստուածութեան անմատչելի աթոռոյն կը մօտեցնէ, և գերեզմանաց տխուր՝ բայց ոչ անյոյս և անլոյս մտքից վրայ մարդկութիւնը յաւիտենականութեան հետ ներդաշնակող խորհրդոյն արտադրութիւնն է. լեզու սիրոյ, սիրոյ պէս անճոռելի՝ բայց զդալի յիշատակարան ազգային ուրախութեանց, ցաւոց և փառաց. և նոր կենդանութեան յուսոյ արծարծիչ:

Եւ մեք Հայքս չունինք արդեօք մեր յատուկ երգերն և երաժշտութիւնը:

Տարաբաղդ յարմարութիւն դիպաց, Հայկական երաժշտութիւն չիկայ, կըրնանք ըսել, որովհետեւ մեր երաժշտութիւնը զրեթէ օտար և աւանդութեան սիրելի եղած երաժշտութիւն մ'է: Գողթման երգչաց արձագանգը մեր փառաց օրերուն հետ մէկտեղ մարեր է, և Հայքս "Ս. գետոյն Բաբելոնի" օտար ներդաշնակութեանց ազգեցութեանց էնթա-

կայ եղած են , բայց չենք ունեցեր Կուր-
տօ Տօրեցցօ մը , որ դիւրին ոճ մը հնա-
րած ըլլայ մեր խաղերուն ընթերցման ,
մեր ճարտարներուն սգեալաց ներդաշնա-
կութիւնները արձանագրէ , ձայներուն
միջնորդական յաջորդութեամբ և բաղա-
դրութեամբ երգոց սահմանը որոշէ և
հարստացնէ :

Քանի որ երաժշտութեան խորութա-
կը մեր մէջն ալ արձանալու և օրէ օր
կրթութեամբ վիճակի մէջ է , կարելի չէ՞
որդեօք բարեյօժար քառարաց միջոցաւ
արդէն երաժշտական խաղերու վերած-
ուած * քանի մը բնիկ Հայկական երգե-
րը հաւաքել , գրութեան չառնուածնե-
րը վերածել և շրջանաւոր հրատարակու-
թեան միջոցաւ ծանօթացնել և ընդհան-
րացնել , կրկին յօգուտ ազդին թէ մա-
տենագրութեան և թէ երաժշտութեան
մասին , որով մեր նորեկ հեղինակը ,
կիրթ և յերոսացի ճաշակ , հայրենի
նուագներէն ալ նիւթ և աշխոյժ առ-
նենք , և մեր նոր երգերը կարենան կեր-
պով մը Եւրոպական և Օսմանեան , երա-
ժշտութեան կուսակիցները հաշտեցնել :

Քնար Հայկականի հաւաքման հա-
մար Տիգրան Չուխաճեանին հնարած ե-
ղանակները . « Մայր արաքսի » սրտառուչ
երգը , և Գօթինի ճարտարին Հայոց հա-
մար մասնաւոր շարագրած եղանակնե-
րը , մեզ առհաստաչեայք են այսպիսի
հրատարակութեան մը յաջող ելլցն և
ընդհանուր հաճոյ ըլլալուն՝ անշուշտ մեր
աւանդական երգոց մէջ՝ երաժշտական
արհեստին գերազանց կատարելութիւն
ները և նրբութիւնները չենք սպասէր ,
բայց և այնպէս կը յուսանք սոյն երգոց
մէջ յատուկ երաժշտական դարձուած և
ոճ մը նշմարել , և դոնէ իբրեւ սրտառուչ
և պարզ հիւսուածքով երգեր , Սկովտիա-
յին և ուրիշ Իւրոպային աւանդական եր-
գերուն չափ յարգ ստանալ , ըստ որում
Գամառ Քաթիպայն մեզ կը հաստատէ
թէ՝ « Մեր Հայերը իրանց երգերի մէջ
թափել են իրանց հոգին և ամենօրեայ
մտածմունքը » :

Այս կարճառօտ խորհրդածութիւն-
ները որ մեր քաղաքակից բայց օտարազ-

դի երգահան ճարտարի մը յաջողութիւ-
նը մեր մտաց մէջ կը արթնայան , կը
փափագինք որ մեր ընթերցողաց սրտին
մէջ արձագանգ չիմանն : Ս . Հ .

ՌԻՐԱԼԱՅԻ ԼՈՒՐ ՄԸ

Մեծաւ խնդութեամբ սրտի կը ծանուցա-
նենք Արդոյ ընթերցողաց , որ կարնոյ մէջ
1865 Յուն 1 էն՝ ԱՐՇԱՐՈՒՆԻ մակադրով ըն-
կերութիւն մը բացուած է որուն նպատակը
նոյնքաւարին բնակիչ Հայոց Ընթերցասիրու-
թեան եռանդ մը վառել՝ որով օր մը իրենց
նախնեացը արժանաւոր դաւախուհիք հան-
դիսանան :

Այս գործին ձեռնարկութեան նախադրո-
ճաւը բոլոր Հայոց վարկմանն ու համարմանը
արժանաւոր է անշուշտ : Ապրին կարնոյ աղ-
գասէր Հայրենակիցք որ ասանկ օրհնեալ ձեռ-
նարկութեան մը բարի օրինակը իրենց բաղ-
դակից Հայերուն կուտան : Յիշեն այն ազնիւ
աղագիցք , որ գաղթականութեան դատա-
պարտուած՝ Հայաստանու օտարացեալ որ-
դիքս , միշտ կը բողբենք իրենց դէմ երբ
նախնեացն ոսկերտեաց անխորհուրդ հողը
կոխկրտելովին ու այն անապակ օդը որ մեր
նոխարհարքը շնջցին , այն քաղցր զեփուհը
կ'ըսենք վայելելէ զկրկի՝ թերեւս անզգայ եւ
անապրելի մասն անանկ ձեռնարկութեանց
մէջ՝ որ ընդհանուր մարդկութեան , եւ ա-
ռատագութ ինքնակալ Ալաիւ Աղիզի մի
միայն օրհնեալ կապն է . այն է՝ ուսմանց եւ
արհեստից մէջ իր հպատակացն յառաջադի-
մութիւնը :

Գոյնդէս կ'ըսենք թէ՝ վասպուրական դա-
ւառի համար յատուկ վարժարան մը բանալու
Ընկերութիւն մը կազմուէր , է՝ անձնանուէր
վանքիննէրէ սա սլայմանագրով :

« Վասպուրական աշխարհի մէջ ուսումնա-
կան յառաջադիմութիւնն արժարձ ելու հա-
մար Գորահաստատ Ընկերութեան խնամու-
ոցը տակ վ. ԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ ԳՊՐՈՅ մը կանգ-
նելու , եւ շարժական քոսան փոխոյ ձեռն-
« տուութիւն հասուցանելու , եւ միշտ Ընկե-
« րութեան հատարած մնացու երգուեալ
ըլլալու » խտուգութիւն կ'ատարադրենք » :

Սորա գրութիւնն է :

Մենք այս Ընկերութեան վրայօք կը յու-
սանք պէտք եղած տեղեկութիւնները քա-
ղել . եւ անառնէն անշուշտ մեր կարծիքն ու
խորհուրդը ատոր վրայօք հաղորդել . գոր-
ծը մեծ է՝ բայց աւելի մեծ ու վսեմ գործ ա-
կատարները պիտի անուանենք :

ԽՄԲԱԿԻՐ—ՏՆՕՐԵՆ

Ա . ՃԷՎԱՀԻՐՃԵԱՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

* Տես Գամառ Քաթիպայի յառաջաբանը :